

סוגיה יט: סתירת בית כנסת כדי לבנות אחר במקומו

*

רקע

הזהירה התורה "מנתוץ ומאבד בתי עבודת הא-ל יתעלה ומאבד ספרי הנבואה ומלמחוק השמות הנכבדים והדומה לזה" [רמב"ם ספר המצוות ל"ת סה]. מפשטות לשון הרמב"ם [הל' יסודי התורה פ"ו] משמע שסתירת בית כנסת אינה נכללת באיסור מהתורה, אבל כנראה שאסורה מדרבנן. סתירת בית כנסת על מנת לבנות אחר במקומו אינה אסורה מעיקר הדין אלא רק מפני גזרה דרבנן.

מקורות

- א. כו: "רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא... לקמיה דרב הונא ואסר ליה"
 בבא בתרא ג: "אמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא... עקר טורי ולא הדר ביה"
 ב. תוס' ב"ב ד"ה הג"ה
 רא"ש ב"ב סי' ד, "עד דתקיין לה שפכי"
 רשב"א ב"ב ד"ה מרימר
 רמב"ם הל' תפילה פי"א הל' יב-יג
 ג. שו"ע סי' קנב ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק ה, יא-יב]

רא"ש מסכת בבא בתרא פרק א סי' ד

אמר רב חסדא לא לסתור אינשי בי כנישתא אא"כ בנו בי כנישתא אחריתי. איכא דאמרי משום פשיעותא. ואיכא דאמרי משום צלווי. מאי בינייהו. איכא בינייהו דאיכא דוכתא לצלווי. מרימר ומר זוטרא סתרי ובנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא. אינהו סברי משום צלווי והוה להו דוכתא לצלווי. א"ל רבינא לרב אשי גבי זווי ומנחי מאי וכו'. אינהו סברי משום פשיעותא להכי שקלי וטרו היכא שהכל מזומן אי איכא למיחש לפשיעותא. והלכתא כוותייהו דאפילו אי איכא דוכתא לצלווי אסור משום פשיעותא. וה"מ דלא חזא ביה תיוהא אבל היכא דחזא ביה תיוהא סתרי ובני. וכן כל בנין שאי אפשר לבנותו בלא סתירה כגון להרחיב את הבנין. כי הא דרב אשי חזא תיוהא בכנישתא דמתא מחסיא סתריה ועייליה לפורייה להתם ובני ולא אפקיה לפורייה עד דתקיין לה שפכי.

חידושי הרשב"א מסכת בבא בתרא ג: ד"ה מרימר

מרימר ומר זוטרא בנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא, פירוש דסבירא להו דמשום צלווי הוא וכיון דאיכא דוכתא לצלווי סתרי ובנו, ורבינא דבעא מיניה מרב אשי גבו זווי ומנחי מאי סבירא להו כמאן דאמר משום פשיעותא, וקשה לי קצת היאך הזכיר שני ההפכים ביחד ולא אמר מרימר ומר זוטרא סברי הכי ורבינא ורב אשי סברי הכי דלפי פשטא הוה משמע דליכא פלוגתא בינייהו, ומתוך הדחק אני אומר כי שמא מה שאמרו משום פשיעותא לאו למימרא דחוששין דילמא פשעי ולא בנו כלל אלא דילמא פשעי ומתרשלי ואע"ג דאיכא דוכתא לצלווי כיון דלאו ביהכ"נ קבוע הוא

חיישינן אבל היכא דאיכא ביהכ"נ קבוע לא חיישינן, והיינו דקאמר דאיכא דוכתא לצלווי ולא קאמר דאיכא בי כנישתא אחריתי לצלווי, והלכך הכא דאיכא בי כנישתא אחריתא אע"ג דבהאי מצלו בסיתוא ובהאי מצלו בקייטא, לפשיעה דקצת ימים לא חיישינן כיון דהשתא מיהא איכא בי כנישתא אחריתא דמצלו בה כדרכייהו, והיינו דקאמרינן עד דבני בי כנישתא אחריתי.

הסבר הסוגיה

"אמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי".

[גמ' ב"ב ג:]

מעיקר הדין מותר לסתור בית כנסת לשם בניית בית כנסת אחר, הגמ' מביאה שני הסברים מדוע רב חסדא אוסר: א. משום פשיעותא. ב. משום שעד סיום הבניה לא יהיה להם מקום תפילה.

הגמ' מספרת שמרימר ומר זוטרא סתרו בסוף הקיץ בית כנסת המתאים למזג אויר של קיץ, ובנו במקומו בית כנסת המתאים לחורף, בסוף החורף הם סתרו את "בית הכנסת חורפי" ובנו "בית כנסת קייצי". הגמ' מספרת גם שרבינא שאל את רב אשי האם מותר לסתור כשיש כסף מזומן לבנין בית הכנסת, רב אשי אסר שמא יתנו את הכסף לפדיון שבוים.

מסביר הרא"ש [ב"ב פ"א סי' ד] שבין מרימר ומר זוטרא לבין רבינא ורב אשי יש מחלוקת בהבנת דינו של רב חסדא. מרימר ומר זוטרא סוברים שהאיסור לסתור בית כנסת הוא משום שבינתיים אין להם בית כנסת להתפלל, וכיוון שהיה להם בית כנסת נוסף, הם סתרו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא. רבינא ורב אשי סוברים שהאיסור משום פשיעותא, ולכן הם דנים האם פשיעותא שייכת אף במקרה זה.

הרשב"א [ב"ב ג: ד"ה מרימר] מקשה מדוע הגמ' מביאה שתי שיטות הפוכות כאחד, ואינה מדגישה שהן חולקות זו על זו. מפרש הרשב"א, שגם מרימר ומר זוטרא חוששים לפשיעותא, אבל חשש פשיעותא אינו שלעולם לא יבנו בית כנסת, אלא שמא יפגעו ויתעכבו ולא יהיה להם בית כנסת קבוע לתפילה. כשיש בית כנסת קבוע אחר לתפילה, מותר לסתור אחד ולבנות אחר במקומו.

יכולות להיות שלש סיבות שבגללן סותרים בית כנסת אחד כדי לבנות בית כנסת אחר:

א. הקהל מעוניין בבית כנסת יפה יותר ונוח יותר.

ב. בית הכנסת קטן ואינו מכיל את כל המתפללים.

ג. בית הכנסת עומד להתמוטט.

רב חסדא מתייחס למקרה הראשון, וסובר שהחשש לפשיעותא מתגבר על מצות "זה א-לי ואנוהו". הגמ' מתייחסת למקרה השלישי, ואומרת שמותר לסתור בית כנסת כשחזא בה תיוהא. החשש שבית הכנסת יפול ולא יהיה להם בית כנסת כלל, מתגבר על חשש פשיעותא, ומתיר לסתור את בית הכנסת ולבנות אחר במקומו.

למקרה השני אין התייחסות מפורשת בגמ'. הרמב"ם [הל' תפילה פי"א הל' יב-יג] פוסק: "אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחר במקומו... במה דברים אמורים שלא חרבו יסודותיו או שלא נטו כתליו ליפול, אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו ליפול סותרין אותו מיד ומתחילין לבנות". משמע מדברי הרמב"ם שרק החשש שבית הכנסת יחרב מתיר לסותרו לפני בניית בית כנסת אחר. הרא"ש [סי' ד] חולק על הבנה זו, ולדעתו כל מקרה שלא ניתן לבנות ואחר כך לסתור, כגון הרחבת בית הכנסת, נכלל בדין "חזא בה תיוהא", ומתיר לסתור לפני בנייה.

סיכום

ההתלבטות בין הרצון לגדול ולהתרחב לבין החשש לאבד הכל, קיים בשאלות רבות של יחיד ושל ציבור. לגבי בית כנסת חכמים אימצו את הכיוון המינימליסטי הזהיר, ואסרו סתירת בית כנסת לפני סיום בניית בית כנסת חדש. כשאין ברירה, מותר לסתור את הישן לפני בניית החדש. נחלקו הראשונים בהגדרת אין ברירה. הרמב"ם מתיר רק כשיש חשש שבית הכנסת יפול, והרא"ש מתיר כשאין דרך להרחיב את בית הכנסת בדרך אחרת.

הלכה

השו"ע [סי' קנב] פוסק את מסקנות הגמ', שאסור לסתור בית כנסת כדי לבנות בית כנסת אחר, ואם חרבו יסודותיו או נטו כתליו ליפול סותרים אותו מיד ומתחילים לבנות במהרה בית כנסת חדש.

המשנה ברורה [סק"ה] מביא מחלוקת מגן אברהם וט"ז האם מותר לסתור בית כנסת כשיש בית כנסת קבוע אחר בעיר היכול להחזיק את כל המתפללים, הוא מכריע שאין להחמיר בזה [ביאור הלכה ד"ה שלא].

הביאור הלכה [ד"ה דינא] דן האם לפסוק כרא"ש לענין סתירת בית כנסת כדי להרחיבו, ואינו מכריע בדין זה.